

hjälp. Improvisatören utgår från vissa byggstenar och begränsas till viss del av harmoni, stil, melodi, men har därutöver stor frihet att komponera nya melodier och frigöra sig från delar av utgångsmaterialet. Improvisation handlar sällan om att fly gränserna och materialet, utan om att arrangera det på bästa sätt. Den improvisatoriska friheten är inte enbart en strävan efter det helt nya utan ett samspel och utbyte mellan det redan givna och det som görs i stunden. Detta kan vara en tolkningsnyckel när teologer reflekterar över hur kyrkliga traditioner utvecklas och förnyas. Genom improvisationen lär vi oss även att våga göra fel utan att det blir katastrof — en bra konsert har utrymme för att inte allt är briljant. På samma sätt måste en kristen människa våga vara fri att skapa nytt och därmed också ta risker.

Begbie konkluderar med att plädera för att teologer ska våga använda sig mer av musik (och andra konstarter) både för att fördjupa och belysa teologi och för att ge synpunkter på hur teologi görs. Avslutningsvis konstaterar jag att bokens bibliografi är omfattande och att, även om Begbie tidvis ställer höga krav på läsarens musikalisk kunskap, syftet är gott och ger honom möjlighet att utifrån sina musikaliska erfarenheter visa på nya vägar att fördjupa och förnya teologin idag.

Lena Petersson

Maria Ericson: *Reconciliation and the Search for a Shared Moral Landscape. An Exploration Based on a Study of Northern Ireland and South Africa.* 499 sid. Peter Lang, Frankfurt am Main 2001.

Bokens frågeställningar gäller försoning, som Ericson antager förutsätta att parterna har ett gemensamt «moraliskt landskap», och betingelserna för att försök till försoning och sökande efter en sådan gemenskap skall uppstå och kunna lyckas.

Kap. 1 och 3 behandlar viktiga följdfrågor: att precisera «försoning» på olika nivåer i ljuset av hur termen använts av tidigare författare inom teologi och samhällsvetenskap och att explicera Ericsons egen term «moraliskt landskap». Här handlar det mindre om knivskarpa analytiska definitioner än om att avgränsa semantiska fält i så nära anslutning andra överväganden tillåter till var de ligger i lexika och bruk. Ericson söker också relatera dem till begreppsområdet «fred, våld, konflikt» för att vidareutveckla konceptualiseringarna.

«Moraliskt landskap» expliceras genom att ange de frågor man måste besvara för att ha beskrivit ett sådant: hur uppfattas konfliktens bakgrund? vilka huvudfrågor handlar konflikten om? vilka traumata

och förluster lägger konfliktparten vikt vid? hur definierar dess medlemmar den grupp de tillhör, är skyldiga och förväntar solidaritet från? vilka väsentliga egenskaper och mål tillskriver denna grupp sig själv resp. motparten? vilka normer och värderingar ser en konfliktpart som styrande för sitt eget handlande, resp. som så allmängiltiga att den också kräver att de skall styra alla konfliktparter och relationer dememellan?

Termen «försoning» finns i religiöst språk, delat av en del undersökta grupper och författare, samt i samhällsforskarspråk: hur ser relationen mellan användningarna ut? I litteraturen och avhandlingen används den om en relation, en process eller ett processresultat; ibland om en relationsprocess, men ibland om en process inom en individ. Relationen kan bestå mellan två individer: offret och gärningsmannen, eller två kollektiv, organisationer eller hela kategorier: protestanter/katoliker och vita/icke-vita. I Ericsons egen text blir denna ontologiska blandning dock inte besvärande, eftersom det normalt tydligt framgår vilken kategori som åsyftas.

Om andra ting oeniga författare är dock eniga om att försoning förutsätter förlåtelse: åtminstone avkall på hämnd, men också något mera, vilket ibland anges i religiösa termer (katalasso), ibland i sekulära, t.ex. återställande av trygga relationer. Oenighet råder där emot om försoning förutsätter restitution, ursäkt och straff. Refererade texter brukar ofta psykologiska termer, men efterlämnar ibland misstanken att en kalvinistisk etik kläs i psykologiska snarare än öppet normativa termer.

«Fred» och «våld» är vad Gallie kallar «essentially contested concepts». Lexika översätter «pax», «eirene», «schalom», «salaam», «shanti», etc. till varandra; men olika kulturer betecknar delvis olika värdeknippen med dessa ord. Minsta gemensamma nämnare blir «avsaknad av krig», som fredsforskare kallar «negativ/t definierad/ fred». Redan Thomas av Aquino såg detta som otillräckligt; fredsforskare talar om «positiv/t definierad/ fred» när begreppskomponenter handlar om förekomst snarare än avsaknad av något — exakt vad finns det många bud på. Ericson väljer att arbeta med ett fredsbegrepp omfattande både «negativ» och «positiv» fred och övertar därmed en del av kontroverserna. Det visar sig nyttigt för att klargöra hur de studerade grupperna tänker, liksom diskussionen av «direkt (fysiskt) våld», «strukturellt våld» och deras begränsningar och problem: hon använder med framgång detta begreppspar för att klarlägga olika försoningsföreställningar.

Termen «konflikt» betecknar attityder, beteende och/eller en motsättning mellan parter ambitioner, värden eller mål. I det tredje fallet kan man försöka fastställa dessa genom att fråga parterna («subjektiva

vistisk») eller studera strukturen i deras relationer och låta element av den definiera konflikten («strukturell» konflikt). Ericson kombinerar angreppssätten, med stor vikt vid strukturella konflikter som förståelsebakgrund för konfliktuppfattningar, men underskattar möjligen svårigheterna att fastställa «objektiva» konflikter på ett sätt som inte — åtminstone tyst — förutsätter egna värderingar

Kap. 2 tar upp på vilken nivå och med vilka metoder frågorna skall angripas och väljer väsentligen att studera grupper och nätverk i civilsamhället som försöker skapa försoning eller förutsättningar därför. Hur tänker de? Vilka mål har de och hur tror de att de kan nå dem? Hur har de gripit sig an problemen och vilka ytterligare problem har de upplevt? I vilka avseenden menar de själva att de har lyckats bättre eller sämre? Hur ser deras moraliska landskap ut? För att få svar används dels andra författares arbeten om grupperna, dels vad de säger om sig själva i skrifter och de svar deras medlemmar ger i intervjuer och uttalanden. Här finns metodproblem: intervjuareffekter, «trait desirability» (tendens att ge socialt acceptabla svar), m.m. Hon är dock klart medveten om flera av dessa och om hur vem hon är kan ha påverkat svaren, men det är ej klart när hon bara har godtagit svar resp. ställt kritiska uppföljningsfrågor, eller i vad mån hon har sökt efter kollektivt förtigande: ting folk inte talar om till utomstående eller ens varandra.

Kap. 4–5 förbereder ytterligare huvudfrågornas behandling. Att se studerade grupper i en konfliktkontext och förstå dem i ljuset därav förutsätter frågor om konflikterna i Sydafrika och Nordirland: Vad är deras historiska bakgrund? Hur ser konfliktparterna ut utifrån i termer av social och kulturell bakgrund, strukturering och maktrelationer inom politik, ekonomi och andra områden? Hur definierar de sig själva och varandra? Hur ser de sig som offer för varandras handlingar och hur skiljer sig deras definitioner härav? Hur ser deras moraliska landskap ut?

Kap. 6–7 behandlar dessa frågor för övergripande parter och försoningsorienterade aktörer. Var ligger de strukturellt och kulturellt i sina samhällen? Lokaliserar de sig i särskilda zoner av de bredare moraliska landskapen? Hur arbetar de, vilka problem har de mött, vilka ser de som möjliga att lösa och hur?

Svaren på dem för vidare till komparativa frågor. Var och hur liknar de två fallen av försoningsarbete varandra resp. skiljer sig åt? Är skillnaderna mellan fallen större än skillnaderna mellan olika grupper inom resp. huvudfall? Hur kan man förstå dem med utgångspunkt i likheter resp. skillnader i de två samhällena? Den omfattande bakgrundsteckningen tillåter viktiga insikter om skillnader hon noterar mellan de två fallen. I Nordirland ses säkra och neutrala mötesplatser som en viktig betingelse för en för-

soningsprocess, och detta problem som lösbart. I Sydafrika har Sanningskommissionen begränsade resultat för försoning, och sökandet efter andra mötesplatser försvaras av de stora sociala resursskillnaderna mellan parterna. Att den iriska konflikten övervägande är horisontal och den i Sydafrika i stor grad har vertikala inslag ses också i upplevda betingelser för försoning. I Nordirland dominerar återställande av fred (trygga relationer), i Sydafrika krävs mera restitution för oförrätter: en ursäkt är tom utan åtföljande handling.

Avhandlingens sista frågor utgår från dessa jämförelser. Vilka generella slutsatser är tillåtliga, resp. när skiljer sig fallen för mycket för generaliseringar? Vilka slutsatser tillåter fallstudierna om faktorer som positivt eller negativt påverkar försoningsprocesser? Vilka ytterligare frågor behöver vi i framtiden söka svar på för att komma vidare i förståelsen?

Med sina 499 sidor, varav 35 sidor källförteckning, och 1751 fotnoter påminner boken mera om gamla dagars gradualavhandling än dagens doktorsexamen, och icke bara kvantitativt. Ericson har tillägnat sig omfattande kunskaper i freds forskning, filosofi, socialpsykologi och historia för att precisera frågorna och möjliggöra en solid empirisk, analytisk och tvärvetenskaplig behandling av dem. Den för därigenom på viktiga punkter forskningen framåt och borde också kunna göra det för praktiker, eftersom tredjepartsinterventioner i konflikter ofta tycks förutsätta att «försoning» kan ordnas genom administrativa och juridiska åtgärder efter något standardrecept och hon påvisar att det är en längre och svårare process där parternas egna kunskaper är oersättliga och enkla standardrecept inte duger.

Håkan Wiberg

George Pattison: *A Short Course in the Philosophy of Religion*. 227 sid. SCM Press, London 2001.

George Pattisons kortkurs i religionsfilosofi började just som en kortkurs vid St. Andrew's Biblical-Theological Institute i Moskva. Pattison, verksam i både Cambridge och Aarhus, gav sex föreläsningar om religionsfilosofins historia och framtid. Det grämer mig att jag inte var där. Pattison framstår som en spirituellt lärare vars ambition är att få åhörare och läsare att tänka själva kring de frågor som religionsfilosofin ägnar sig åt. Han skriver att hans arbete inte är så mycket av «this is how it is». Det handlar med om «let's get the ball rolling». Pattison redogör inte för religionsfilosofins centrala frågor, grundläggande metoder eller stora tänkare. Han religionsfilosofier kring ett antal intressanta problemhävror och väcker